

**ВПЛИВ МАТЕРІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА
НА НАЛЕЖНІСТЬ ЙОГО ВИСНОВКУ ЯК ЗАСОБУ ДОКАЗУВАННЯ****THE INFLUENCE OF THE MATERIAL PROVISION OF THE FORENSIC EXPERT
ON THE APPROPRIATENESS OF HIS OPINION AS A MEANS OF EVIDENCE****Юдіна І.В., адвокат,
аспірантка***Національний авіаційний університет*

Статтю присвячено висвітленню однієї з актуальних проблем сьогодення, а саме впливу матеріального забезпечення судового експерта на належність його висновку як засобу доказування.

Автор дослідив сучасний стан реалізації задекларованої гарантії незалежності судового експерта шляхом створення необхідних умов, а саме його матеріального забезпечення, судову практику Конституційного Суду України в аналогічних ситуаціях та зареєстровані законопроекти з вересня 2021 по січень 2022 роки, спрямовані на реформування інституту судової експертизи. З'ясовано, що норма прикінцевих положень Закону України «Про Державний бюджет України» на 2018–2023 роки щодо призупинення дії ч. 2 ст. 18 Закону України «Про судову експертизу» стосовно розміру посадових окладів судових експертів державних спеціалізованих установ є неконституційною. Відмічені негативні наслідки такого призупинення, які у подальшому впливатимуть на якість проведення судової експертизи та забезпечення правосуддя належним засобом доказування – висновком експерта.

Встановлено, що Європейська комісія з питань ефективності правосуддя неодноразово зазначала, що робота експерта має обґрунтовано та належним чином винагороджуватися задля уникнення ризику того, що експерт може бути вмовлений порушити свою незалежність. Оплата праці не повинна залежати від результатів експертизи та від суми спору. Таким чином, мають дотримуватися загальні принципи нейтралітету та об'єктивності експерта.

Аналіз законопроектів поданих народними депутатами 6-ї сесії IX скликання та Кабінетом Міністрів України щодо реформування судово-експертної діяльності дає можливість прогнозувати, що врегулювання питання матеріального забезпечення судового експерта не вдасться.

На підставі проведеного дослідження зроблений висновок, що на оцінку належності висновку експерта впливає об'єктивність та компетенція судового експерта. Однак, судові експерти не можуть повно, об'єктивно та компетентно проводити експертне дослідження, якщо не створені необхідні умови для їх діяльності, зокрема матеріального забезпечення.

Ключові слова: судовий експерт, матеріальне забезпечення, гарантії, належність висновку експерта, засіб доказування.

The article is devoted to highlighting one of today's urgent problems, namely the influence of the material support of a forensic expert on the appropriateness of his opinion as a means of evidence.

The author investigated the current state of implementation of the declared guarantee of the independence of the judicial expert by creating the necessary conditions, namely his material support, the case law of the Constitutional Court of Ukraine in similar situations and registered draft laws from September 2021 to January 2022 aimed at reforming the institute of forensic expertise. It was found that the norm of the final provisions of the Law of Ukraine "On the State Budget of Ukraine" for 2018–2023 regarding the suspension of part 2 of Art. 18 of the Law of Ukraine "On Forensic Expertise" regarding the salary of forensic experts of state specialized institutions is unconstitutional. The negative consequences of such a suspension have been noted, which in the future will affect the quality of the forensic examination and the provision of justice with the appropriate means of evidence – the expert's opinion.

It has been established that the European Commission on the Efficiency of Justice has repeatedly stated that the expert's work should be reasonably and properly rewarded in order to avoid the risk that the expert may be persuaded to violate his independence. The remuneration should not depend on the results of the examination and the amount of the dispute. Thus, the general principles of expert neutrality and objectivity must be followed.

The analysis of draft laws submitted by people's deputies of the 6th session of the 10th convocation and the Cabinet of Ministers of Ukraine on the reform of forensic expert activity makes it possible to predict that the settlement of the issue of financial support for forensic experts will not be successful.

On the basis of the conducted research, it was concluded that the evaluation of the propriety of the forensic expert's opinion is influenced by the forensic expert's objectivity and competence. However, forensic experts cannot fully, objectively and competently conduct an expert investigation if the necessary conditions for their activity, in particular material support, are not created.

Key words: forensic expert, material support, guarantees, appropriateness of the expert's opinion, means of evidence.

Постановка проблеми та її актуальність. На сьогоднішній день судово-експертна діяльність продовжує мати суттєві прогалини та недоліки, які негативно впливають на повноцінне забезпечення гарантій незалежності судового експерта та правильності його висновку. На якість та ефективність судово-експертної діяльності впливають різні чинники: науково-методичні, організаційно-управлінські, кадрові, матеріально-технічні, інформаційні, фінансові тощо.

Вимогами Основного Закону України (п. 14 ч. 1 ст. 92) передбачено, що виключно законами України визначаються засади судової експертизи [1].

25 лютого 1994 року прийнято основоположний нормативно-правовий акт – Закон України «Про судову експертизу» (далі – Закон № 4038-ХІІ), який визначає правові, організаційні і фінансові основи судово-експертної діяльності з метою забезпечення правосуддя України неза-

лежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки [2].

Слід зазначити, що даний Закон чинний вже 29 років та за цей час зазнав численних змін та доповнень, адже інститут судової експертизи постійно перебуває на шляху реформування з метою приведення його до європейських стандартів. Так, із прийняттям Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 № 2147-VIII ст. 18 Закону № 4038-ХІІ було викладено в новій редакції, що особливо привернуло увагу судово-експертної спільноти, більше ніж зміни, спрямовані на подолання процесуальних проблем. Однак дія ч. 2 цієї статті щодо розміру посадових окладів судових експертів щороку призупиняється [2].

З аналізу законодавства у сфері судово-експертної діяльності вбачається забезпечення ініціатора призначення експертизи (судові органи, орган досудового розслідування, учасників справи) незалежним, об'єктивним та обґрунтованим висновком експерта, складеним кваліфікованим фахівцем (експертом) на основі спеціальних знань.

Проте, слід зазначити, що у процесуальному законодавстві висновок експерта не має заздалегідь встановленої сили, однак такому «авторитетному» засобу доказування надається особливе значення та приділяється значна увага під час оцінки доказів судами. Тому ми не можемо не погодитися із твердженням дослідниці І. В. Гори, що судова експертиза є одним з найбільш ефективних способів встановлення істини з питань, що є предметом доказування [3, с. 146].

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. На сьогоднішній день більша частина наукової спільноти продовжує досліджувати проблемні питання правового статусу судового експерта, нормативно-правове забезпечення судово-експертної діяльності тощо.

Такі видатні науковці, як Т. В. Аверьянова, А. І. Вінберг, В. Г. Гончаренко, І. В. Пиріг, Н. І. Клименко, І. В. Гора присвятили свої наукові праці дослідженню принципу незалежності судового експерта та судово-експертної діяльності в цілому.

Окремі питання реалізації гарантії незалежності судового експерта та правильності його висновку досліджували вітчизняні науковці, серед яких: Н. О. Нестор, Е. Б. Сімакова-Єфреман, А. І. Лозовий, Л. В. Мартинова. Однак, з кінця 2017 року та по теперішній час актуальним залишається дослідження матеріального забезпечення судового експерта та належність його висновку як засобу доказування.

Метою статті є аналіз правових норм щодо матеріального забезпечення судового експерта, яке має пряму вплив на належність його висновку як засобу доказування.

Виклад основного матеріалу.

Відповідно до абз. 5 ст. 4 Закону № 4038-ХІІ незалежність судового експерта та правильність його висновку забезпечується, зокрема, створенням необхідних умов для діяльності судового експерта, його матеріальним та соціальним забезпеченням [2].

Заробітна плата працівників державних спеціалізованих установ (невійськовослужбовців і тих, які не мають звань рядового і начальницького складу), які мають кваліфікацію судового експерта, складається з посадового окладу, надбавок, доплат до нього, премій та інших виплат, розмір і порядок встановлення яких визначаються Кабінетом Міністрів України (ч. 1 ст. 18 Закону) [2].

Перше речення ч. 2 вищевказаної статті деталізує, що працівникам державних спеціалізованих установ (невійськовослужбовцям і тим, які не мають звань рядового і начальницького складу), які мають кваліфікацію судового експерта, посадові оклади встановлюються у розмірі не менше 10 розмірів прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб на 1 січня календарного року [2]. Таким чином, розмір тільки посадового окладу судового експерта державної спеціалізованої установи у 2023 році становив би мінімум 26 840 грн, у 2022 році – 24 810 грн, у 2021 році – 22 700 грн. Однак дію ч. 2 ст. 18 Закону щодо розміру посадових окладів судових експертів знову зупинено на 2023 рік згідно із Законом України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» від 03.11.2022 № 2710-ІХ (абз. 7 п. 3 Перехідних положень) [4]. Така тенденція спостерігається щороку починаючи з 2018 року і триває дотепер.

Постає питання – чи є положення Закону України «Про Державний бюджет України» щодо призупинення ч. 2 ст. 18 профільного Закону у сфері судово-експертної діяльності конституційними? Відповідь на нього повинна бути ствердною, оскільки права судових експертів держав-

них спеціалізованих установ обмежуються з 2018 року, мають системний характер, а головне право на належне матеріальне забезпечення призупиняється щорічним Законом України «Про Державний бюджет України», правова природа якого має на меті встановлення та регулювання іншого кола завдань.

Так, відповідно до п. 3 та п. 4 ч. 1 ст. 85 Основного Закону України до повноважень Верховної Ради України належить прийняття законів, затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього, контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання [1]. Також ст. 95 Конституції України визначено, що виключно законом про Державний бюджет України визначаються будь-які видатки держави на загальносуспільні потреби, розмір і цільове спрямування цих видатків [1].

Вважаємо за потрібним згадати про рішення Конституційного Суду України від 09.07.2007 у справі № 1-29/2007 (№ 6-рп/2007), в якому чітко зазначено, що метою і особливістю Закону України «Про Державний бюджет України» є забезпечення належних умов для реалізації положень інших законів України, які передбачають фінансові зобов'язання держави перед громадянами, спрямовані на їх соціальний захист, у тому числі й надання пільг, компенсацій і гарантій. Отже, при прийнятті Закону України «Про Державний бюджет України» мають бути дотриманні принципи соціальної, правової держави, верховенства права, забезпечена соціальна стабільність, а також збережені пільги, компенсації і гарантії, заробітна плата та пенсії для забезпечення права кожного на достатній життєвий рівень (абз. 7 п. 4) [5].

Конституційний Суд України прийшов до висновку, що Верховна Рада України не уповноважена при прийнятті Закону України «Про Державний бюджет України» включати до нього положення про внесення змін до чинних законів України, зупиняти дію окремих законів України та/або будь-яким чином змінювати визначене іншими законами України правове регулювання суспільних відносин (абз. 2 п. 5) [5].

Аналогічна правова позиція зустрічається й в інших рішеннях Конституційного Суду України, таких наприклад як справа № 10-рп/2008 від 22.05.2008 та справа № 3-рп/2020 від 27.02.2020.

Таким чином, аналіз законодавства та судової практики дає нам підстави стверджувати, що норма про призупинення ч. 2 ст. 18 Закону № 4038-ХІІ щодо розміру посадових окладів судових експертів через Закон України «Про Державний бюджет України» є неконституційною.

Вважаємо, що такий крок з боку законодавця щодо призупинення дії ч. 2 ст. 18 Закону № 4038-ХІІ призвів до незворотних наслідків таких, як: недоотримання судовими експертами державних спеціалізованих установ заробітної плати, тобто звуження змісту та обсягу прав судового експерта на гідну оплату праці; забезпечення гідного життєвого рівня; відтік висококваліфікованих кадрів, неналежне створення необхідних умов для діяльності судового експерта, які у подальшому впливають на якість проведення судової експертизи та забезпечення правосуддя належним засобом доказування – висновком експерта.

Якщо говорити про правильність висновку судового експерта, то слід зазначити, що ні в профільному законі, ні в інших нормативно-правових актах у сфері судово-експертної діяльності не міститься визначення такого терміну. Однак аналіз норм Закону № 4038-ХІІ та Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) дає підстави зробити нам наступні висновки.

Висновок експерта беззаперечно є самостійним засобом доказування та має певні особливості. Відповідно до ч. 1 ст. 101 КАС України висновок експерта є докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання,

поставлені перед експертом, складений у порядку, визначеному законодавством [6].

Однієї з головних особливостей висновку експерта є те, що судовий експерт в межах поставлених питань повідомляє ініціатору призначення експертизи (судовому органу, учаснику справи) встановлені ним особисто фактичні дані, які мають значення для справи, на підставі наявних у судового експерта спеціальних знань. Об'єктивність та компетенція судового експерта впливає на оцінку допустимості висновку експерта. Адже у висновку не місце фактичним неточностям, розбіжностям у датах або використаних джерелах під час експертного дослідження, математичним помилкам і технічним опискам, які могли виникнути в результаті недбалості або некомпетентності судового експерта. Тому судовий експерт повинен відповідати вимогам законодавства: мати необхідні знання, мати відповідну вищу освіту, освітній ступінь не нижче спеціаліста, пройти відповідну підготовку, отримати кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності та бути включеним до державного Реєстру атестованих судових експертів, ведення якого покладається на Міністерство юстиції України.

На підставі викладеного, вважаємо, що судові експерти не можуть повно, об'єктивно та компетентно проводити експертне дослідження, якщо не створені необхідні умови для їх судово-експертної діяльності, зокрема гідне матеріальне забезпечення.

Слід відмітити, що Європейська комісія з питань ефективності правосуддя неодноразово зазначала, що робота експерта має обґрунтовано та належним чином винагороджуватися задля уникнення ризику того, що експерт може бути вмовлений порушити свою незалежність. Оплата праці не повинна залежати від результатів експертизи та від суми спору. Таким чином, мають дотримуватися загальні принципи нейтралітету та об'єктивності експерта [7, с. 242].

На думку Н. В. Нестора належне матеріальне забезпечення експерта потребує невідкладного вирішення, зважаючи на особливу роль судово-експертної діяльності в контексті проведення судової реформи [8, с. 40]. Схожої думки дотримується В. М. Шевчук, який у своїх працях зазначає, що в умовах сьогодення перспективи судової реформи у значній мірі залежать від ефективності провадження державної політики щодо належного забезпечення судово-експертної діяльності. На його думку, на сьогодні цей напрямок потребує удосконалення та реформування з урахуванням міжнародних стандартів та сучасних досягнень науки та техніки у цій царині знань [9, с. 303].

Дослідниця Е. Б. Сімакова-Сфремян у своїх працях приходить до висновку, що удосконалення нормативного регулювання, зокрема питань правового статусу судового експерта на основі створення належного правового становища й нормативно-правового забезпечення організації діяльності системи державних судово-експертних установ, підвищення ролі законних способів мотивації судових експертів є одним із найважливіших завдань експертного забезпечення правосуддя в державі [10, с. 127]. Проаналізувавши вище зазначені думки, ми повністю солідарні з твердженнями науковців.

Варто також зауважити, що суб'єктами законодавчої ініціативи з вересня 2021 року по січень 2022 року подано до Верховної Ради України чотири законопроекти щодо реформування судово-експертної діяльності, а Міністерство юстиції України у кінці 2020 року внісло на публічне обговорення проект закону «Про судово-експертну діяльність», а саме: проект Закону про судово-експертну діяльність від 05.11.2021 № 6284 (далі – законопроект № 6284), проект Закону про судово-експертну діяльність від 19.11.2021 № 6284-1 (далі – законопроект № 6284-1), проект Закону про судово-експертну діяльність та самоврядування судових експертів від 22.11.2021 № 6284-2 (далі – законопроект № 6284-2), проект Закону про внесення змін до Закону України «Про судову експертизу» від 23.11.2021 № 6284-3 (далі – законопроект № 6284-3).

Проте, потрібно констатувати, що автори даних законопроектів № 6284-1 (ст. 58) та № 6284-3 (ст. 53) норму, що регулює оплату праці судових експертів державних спеціалізованих установ залишили без змін, тобто вона ідентична ст. 18 чинного Закону № 4038-XII [10; 11]. В інших законопроектах № 6284 (ст. 58) та № 6284-2 (ст. 53) автори утримались від деталізації розмірів посадових окладів судових експертів, а визначення складових заробітної плати залишили у компетенції Кабінету Міністрів України. Таким чином, редакція ч. 1 ст. 18 чинного Закону № 4038-XII залишилась не змінною, але під іншим номером [13; 14].

Суттєві зауваження з даного приводу висловило Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України у своєму висновку на законопроекти № 6284-1 та № 6284-3 зазначивши, що запропонована законодавча ініціатива продовжує негативну тенденцію останніх років стосовно неузгодженості підходів при визначенні оплати праці працівників різних державних органів та установ, наслідком якої є порушення системності та значні диспропорції у заробітних платах у межах державного сектору економіки [15; 16].

Висновки. За підсумками проведеного дослідження вважаємо, що задекларована гарантія незалежності судового експерта щодо створення необхідних умов для діяльності та його матеріального забезпечення на практиці ніяким чином не реалізовується.

Незалежність судових експертів є однією з головним передумов належного функціонування інституту судової експертизи, ефективної судово-експертної діяльності, здатними забезпечити правосуддя об'єктивним, повним, кваліфікованим висновком експерта.

Реальна проблема удосконалення інституту судової експертизи полягає не тільки в ухваленні нормативно-правової бази, а в ефективному її застосуванні. Тому ми вважаємо, що проблема матеріального забезпечення як гарантії незалежності судового експерта та належності його висновку потребує подальшого детального дослідження з боку наукової спільноти, так й з боку законодавця з метою переосмислення та усунення правових прогалин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України. станом на 02.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 16. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
3. Гора І. В. Комплексна судова експертиза в аспекті дослідження міжгалузевого інституту судових експертів в судочинстві України. *Вісник Академії адвокатури України*. 2014. № 3. С. 145–153.
4. Про державний бюджет України на 2023 рік : Закон України від 03.11.2022 № 2710-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>
5. Рішення Конституційного Суду України від 09.07.2007 у справі № 1-29/2007 (№ 6-пн/2007) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0a6p710-07#Text>
6. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 38. Ст. 320.
7. Моніторинговий звіт за 2020 рік. Директорат правосуддя та кримінальної юстиції. Київ, 2020. 541 с.
8. Нестор Н. В. Проблемні аспекти законодавчого забезпечення гарантій незалежності судового експерта. *Криміналістика і судова експертиза*. 2018. № 63(1). С. 36–41.

9. Шевчук В. М. Проблеми удосконалення інституту судової експертизи у сучасних умовах судової реформи в Україні. Теорія і практика судової експертизи і криміналістики : зб. матеріалів III Всеукр. Наук.-практ. конф. Київ – Маріуполь : 27 лют. 2020 р. Київ, 2020. С. 299–303.

10. Сімакова-Єфремян Е. Б. Про необхідність удосконалення законодавства щодо здійснення судово-експертної діяльності в Україні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2019. № 19. С. 118–129.

11. Проект закону про судово-експертну діяльність від 19.11.2021. № 6284-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73246

12. Проект закону про внесення змін до Закону України «Про судову експертизу» від 23.11.2021. № 6284-3. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73261

13. Проект закону про судово-експертну діяльність від 05.11.2021. № 6284. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73154

14. Проект закону про судово-експертну діяльність та самоврядування судових експертів від 22.11.2021. № 6284-2. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73258

15. Висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України на проєкт Закону України «Про судово-експертну діяльність» № 6284-1. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/28361>

16. Висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України на проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судову експертизу» № 6284-3. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/28373>